

TIETEEN, tutkimuksen ja korkeimman opetuksen tilivelvollisuus (*accountability*) on Suomessa melko uusi asia, mutta Britannian yliopistoilla ja korkeakouluilla on siitä jo paljon pitempi kokemus. Tutkimuksen ja opetuksen arvioinnista on siellä puhuttu – ja sitä toteutettu – jo 70-luvulta lähtien – samalla kun menoissa on “säätetty”. Vuosina 1995 ja 1996 Britannian korkeakouluissa toimeenpantiin laaja ja perusteellinen sekä opetuksen että tutkimuksen arviointi, joiden tulokset ovat siitä lähtien vaikuttaneet eri yliopistojen ja laitosten rahoitukseen. Kuten brittiläinen tietentutkija Steve Woolgar äskettäin totesi, “elämän täyttävät yhä enemmän vaatimukset mittaamisesta ja tilivelvollisuudesta sellaisille komiteoille ja elimille, jotka ovat yhä kaukaisempia. Tämän tilivelvollisuuden täytäminen vaatii yhä suuremman osan ajasta. Yhdistyneessä kuningaskunnassa kollegat joutuvat yhä enemmän perusteeseen tutkimuksensa relevanttiutta, hyödyllisyyttä ja hallinnollis-poliittista suuntautumista.” Tähän käytetty varsin mittava aika on luonnollisesti poissa muusta toiminnasta – tutkimuksesta ja opetuksesta.

Mistä tässä tieteen tilivelvollisuudessa sitten on kyse? Ja onko sille joitakin mahdollisia ja lähitulevaisuudessa odotettavissa olevia vaihtoehtoja?

Steve Woolgarin käsityksen mukaan kaikkia tähänastisia kriittisiä arviointeja on yhdistänyt eräs tekijä. Ne ovat läheneet siitä – useinkin lausumattomasta – oletuksesta, että tieteellä ja tutkimuksella on jokin todellinen tai oikea olemus tai tarkoitus, jota tällainen mittaaminen ei voi koskaan kunnolla tavoittaa. Tämän lähtökohdan jakavat sekä järjestelmän “revisionistit”, jotka

vaativat parempia, esimerkiksi tutkimuksen laadun tavoitavia mittareita, että “vallankumoukselliset”, jotka asettavat koko touhun järjestyksen kyseenlaiseksi. Tieteellisen toiminnan “sisintä olemusta” ei tämän mukaan voida koskaan asettaa tilivelvolliseksi. Sen tähden yritykset tällaisten kaikenkattavien ja yhteismitallisten tutkimuksen ja opetuksen “kirjanpitojärjestelmien” kehittämiseksi voivat vaikuttaa vain haitallisesti tuon tieteen varsinaisen tarkoituksen toteutumiseen – mikä se sitten onkaan. Oikeiden tiedemiesten tulee siten vastustaa tavallaan luonnostaan tällaista tieteellisen toiminnan arviointia luottaen siihen, että – ennemmin tai myöhemmin – tuo tieteen “aito” *telos* kuitenkin täytyy tunnustaa ja ottaa huomioon myös tiedepoliitikassa. Näiden kriitikkojen ja epäilijöiden käsityksen mukaan akateemisella tutkimuksella on siis jokin sellainen itseisarvo, jota tällainen mittaaminen tai tilinpito ei voi koskaan kunnolla tavoittaa.

Toive, että uusi hallinto- ja suunnittelujärjestelmä tukeutuisi omaan mahdottomuuteensa, on Woolgarin mielestä – valitettavasti – jokseenkin perusteeton. Nyt voidaan kaiken lisäksi myös hylätä kaikki sellaiset selitykset sen synnystä, jotka syyttivät Margaret Thatcherin oikeistohallituksen vihamielisyyttä ja odottivat sen kaatuvan viimeistään Thatcherin mukana. Järjestelmä kun on omaksuttu suuressa osassa Länsi-Eurooppaa täysin riippumatta eri maiden hallitusten erilaisista poliittisista kokoonpanoista. Suomessa sen takana näyttävät olevan aivan yhtä innokkaasti niin kokoomuksen, demarien kuin vasemmistoliiton virkamiehet ja korkeakoulupoliitikot.

Tässäkin lehdessä on ver-

rattu tieteen uutta tilillepanoa, suunnittelua ja hallintoa entiseen neuvostojärjestelmään. Vertaus ei brittikeskusteluissaan ole tuntematon. Sovjetologit löysivät neuvostojärjestelmän kaaduttua uuden itselleen sopivan ja luontaisen tutkimuskohteen Länsi-Euroopan hallinnosta ja sen uusista suuntauksista. Tämän vertauksen mukaan esimerkiksi nykyistä tiedehallintoa luonnehtivat kaikki samat ongelmat kuin neuvostohallintoakin: Suunnittelun tarkoituksena on vain legitimoida hallinto ilman, että sillä olisi juurikaan mitään tekemistä sen toiminnan todellisen laadun ja tuloksellisuuden kanssa. Järjestelmään sisältyy paine tehokkuuden kasvattamiseen todellisista resursseista riippumatta – ristiriita, joka ratkaistaan alentamalla tavoitteita (jota ne voitaisiin sitten ylittää (kuten vaikkapa tohtorin tutkinnon vaatimuksia). Vain jotakin toiminnan osaa tai piirrettä voidaan seurata. Se osa toimintaa, jota mitataan, korostuu muiden kustannuksella. Muita voidaan vapaasti laiminlyödä. Esimerkiksi Britanniassa parin vuoden takaisia arviointikierroksia edelsi kiivas eri yliopistojen välinen tutkijoiden ostojen myyntipörssi aivan kuin NHL:ssä ikään. Kukin korkeakoulu kun halusi saada omaan “talliinsa” säädettyyn päivämäärään mennessä mahdollisimman paljon sitä edeltävinä ja arvoinnin piiriin kuuluvina vuosina tuottaneita tutkijoita.

Vertaus neuvostojärjestelmään on houkutteleva. Yhtäläisyydet ovat silmiinpistäviä. Woolgarin mielestä siinä on vain yksi ongelma. Tämä vertaus perustuu nimittäin juuri siihen oletukseen, että – aivan samoin kuin esimerkiksi neuvostotaloudella – akateemisella tutkimuksella olisi jokin oi-

kea tai todellinen tarkoitus ja arvo, jota suunnittelujärjestelmä ei kykene tunnistamaan, huomioimaan eikä siten oikeasti ohjaamaan. Tutkimus- ja opetuslaitokset toimisivat siten – jälleen kuvitteellisen neuvostotalouden tavoin – paremmin “oikeiden” päämääriensä hyväksi ilman tuota suunnittelun ja tilinpidon ulkoista ja yhdenmukaistavaa pakkopaitaa.

Steve Woolgarin radikaali ehdotus on, että tämä käsitys ja etenkin sen itsestäänselvyys on kyseenalaistettava. Vain siten voimme paremmin ymmärtää mistä tieteen hallinnoinnissa ja tilinpidossa oikein on kyse. Entäpä jos onkin niin, että tieteellä ja tutkimuksella ei ole mitään tällaista itseisarvoa, jonka vain tiedeyhteisön täysivaltaiset jäsenet voivat itse määrittellä? Jos tutkimuksen ja opetuksen varsinainen ja ainoa tarkoitus onkin tuottaa “tulospisteitä” eikä mitään muuta?

Ainakin uuden tulosvastuujärjestelmän vastustajien ja kriitikkojen piirissä vallitseva yleinen ponnnettomuus ja toimetttömyys näyttäisi tukevan Woolgarin teesiä. Jos tutkijat itsekkään eivät enää oikein kunnonla usko, että heidän tutkimuksellaan on jokin muu “syvempi” tai “yleisempi” merkitys, tuskin tätä voidaan odottaa myöskään heidän tutkimustensa lukijoilta (heidän “yleisöltään”) tai tiedepoliittisilta virkamiehiltä.

Monet tutkijat näyttävät toki vielä kokevan jonkinlaisia viihtymättömyyden tunteita uuden järjestelmän parissa. Ja monen mieltä näyttää kalvavan epäily siitä, ettei tämä “liikeyritysleikki” ehkä sittenkään ole kaiken tarkoitus: tätäkö varten he uurastivat tutkimuksensa parissa kaikki nämä vuodet? Mutta mitä uuden kunnon vaihtoehdot ei kenelläkään tunnu

oikein olevan esittävä. Vastarinta purkautuu korkeintaan voimattomana henkilökohtaisena boikottina, pikku sabotaasina, kiukutteluna – tai tiedekunnan tulosjohtamisneuvottelukousten jälkeisenä sarkastisena huulenheittona vaikkapa eri laitosten välisen pisteiden osto- ja myyntipörssin tarpeellisuudesta.

ONKO ranskalaisen filosofian taso laskenut? Jos on uskominen Roger-Pol Droit’n kolumniin *Le monde des livres* -lehdessä (15.1.), ainakin ostavan yleisön maku on taantunut. Kun aikoinaan myytiin tuhansin kappalein esimerkiksi Lévi-Straussin, Foucault’n, Lacanin tai Barthesin vaikeita kirjoja – ja jotkut kai niitä myös lukivat –, nyt filosofisia hittejä ovat André Comte-Sponvillen tapaisten kirjoittajien pienet kirjat hyveistä. “Kuinka on voitu yhdessä sukupolvessa liukua mieltymyksestä rakenteita kohtaan mieltymykseen hyvien tunteiden laihan keittoon? Miksi on jätetty ajattelu ja siirrytty arkisiin latteuksiin?”

Droit ei itsekään kykene vastaamaan esittämiinsä kysymyksiin. Sen sijaan hän osallistuu ranskalaisessa filosofiasa jo aika päiviä jatkuneeseen ristiretkeen Alain Renautin, Luc Ferryn ja Comte-Sponvillen edustamaa yksinkertaista mutta suuren yleisön suosimaa “subjektifilosofiaa” vastaan. Näiden “ajattelun surkimuksien” kimppeun käy myös Dominique Lecourt uusimmassa kirjassaan *Les piètres penseurs*. Vastoin Ferryn ja Renautin teesiä “vuoden -68 ajattelusta” Lecourt osoittaa, että ranskalaisen filosofian muutaman vuosikymmenen takaiselle suosion ajalle ei ollut ominaista mikään yhdenmukaisuus vaan ennemminkin hyvinkin paljon toisistaan poikkeavat

kysymyksenasettelut ja näistä seuranneet aidot kiistat: esimerkiksi Althusser ei arvostanut Foucault’ta, Derrida kiisteli Bourdieun kanssa, Deleuze & Guattari kritisoivat ankarasti Lacania.

Droit’n mukaan ei ole kuitenkaan syytä vaipua epätoivoon, vaikka latteudet valtaisivatkin kirjamarckinat. Ei ole mitään syytä olettaa, että ajattelun taso laskisi, vaikka sen parhain osa ei tavoittaisikaan kulloisenkin suuren yleisön suosiota. Rohkaisevan esimerkin hän kaivaa sadan vuoden takaa. Vuonna 1888 Hachette-kustantamon suuri myyntimestys oli Sorbonnen filosofian professorin, Ranskan akatemian jäsenen Elmé Caron postuumi kaksiosainen teos *Mélanges et portraits*. Viimeisinä vuosinaan Caro oli ollut läsnä intellektuaalisessa julkisuudessa kaikkialla, hänen luennonsa olivat äärettömän suosittuja, hänen pienistä moraalifilosofisista traktaateistaan otettiin jatkuvasti uusia painoksia. Nyt hän on täysin unohtunut. Kuten Droit toteaa, samaan aikaan Nietzscheä ei tuntenut kukaan ja Bergson oli lukio-opettaja.

Sekä filosofien että luonnontieteilijöiden taas alati kasvavan harrastuksen kohteena Bergson onkin hyvä esimerkki ajattelijoiden arvostusten heilatteluista. Eihän ole kuin muutama vuosi siitä, kun muudan suomalainen filosofi saattoi väittää, että Bergsonin tuotannosta on jäänyt jäljelle vain nimi sampoolle “Élan vital”.

MYÖS Bergsonin edeltäjä Colège de Francen nykyajan filosofian oppituolilla, Gabriel Tarde, on jälleen innostuksen kohde. Häneen kohdistuva kiinnostus huipentuu Institut Synthélabon hankkeeseen julkaista hänen tuotantonsa viidessä niteessä. Kaksi ensimmäistä

mäistä, *Monadologie et sociologie* ja *Les lois sociales* ovatkin jo hiljan ilmestyneet.

Vaikka Tarde oli aikoinaan arvostettu, hän ei onnistunut pyrkimyksessään perustaa yleistä yhteiskuntatiedettä. Kuten tunnettua, alan määrittelyn ja seuraajien haalinnan kenttäkamppailun hän hävisi Ranskassa nuoremmalle kilpailijalleen, Émile Durkheimille.

Ehkä osasyynä tähän oli hänen tapansa rakentaa Spinozan ja Leibnizin jalanjäljissä yleistä ja metafyyisistä, loputtoman erojen generaation, äärettömän moninaisuuden ja infinitesimaalisten muunnelmien ajattelua, josta sosiologia olisi vain erityinen sovellustaso; Durkheimin sosiaaliset faktat, rakenteistuneet ryhmät, pakot ja muut äkkiä ajatellen täsmällisen oloiset palikat ovat sentään helpompia ymmärtää ja popularisoida.

GERMAINE Greer is back, ot-sikoivat helmi-maaliskuun vaihteessa monet brittilehdet. Maaliskuun alussa ilmestyi "feminismin ylipapittaren" Greerin uusi kirja *The Whole Woman* (Transworld Publishers), joka herätti jo ennen ilmestymistään suurta huomiota. Greerin kirjasta nimittäin julkaistiin etukäteen otteita *Daily Telegraphissa*. Kyse oli vähintäänkin hyvästä markkinoitikkikasta. Greer kertoi haastattelussa olevansa hyvin vihainen ja mm. poseerasi lehtituvassa, jossa hän oli syöviinään Barbie-nuken päätä. Samanaikaisesti Greerin kirjan otteiden kanssa ilmestyi *Daily Mailissä* sarja otteita Christine Wallacen kirjoittamasta autorisoimattomasta Greer-elämäkerrasta *Germaine Greer: Untamed Shrew* (Richard Cohen Books). Siinä Greeriä kuvattiin vähemmän ruusuisin väreihin mm. entiseksi pederastiksi, nuo-

rukaisten syöjättäreksi.

Greer puolestaan kuvaili sisarellisesti Wallacea luonnehdinnalla "a flesh-eating bacterium".

Greerin mukaan *The Whole Woman* on hänen feminismin klassikko-bestsellerinsä *The Female Eunuch* (1971) eräänlainen jatko-osa, "revisited"-versio. Nyt Greerin viesti on vain pessimistinen: feministinen liike ei ole saavuttanut mitään; naisten emansipatio on pahasti kesken; tasa-arvoajattelu oli virhe. Mutta brittilehdistön naiskolumnistien reaktioista päätellen Greerin provokatorisen kirjan vastaanotto on sangen varauksellinen, eikä juuri kukaan näytä sen väitteitä allekirjoittavan, Greer kun tuomitsee, paitsi miehet ("jotka kaikki vihaavat naisia" ja joista hän ei ole enää juurikaan kiinnostunut), nyky naiset ja nuoremman polven feministit "elämäntyyli-feministeiksi" (*lifestyle feminists*), patologisoiden naiset ylisummaan mainonnan, Barbie-nukkeen, kauneudenhoitotuotteiden, uskottomien miesten ja lääketieteellisen teollisuuden uhreiksi.

Kolumnistien mukaan seksuaalilibertanistisesta vampista – *The Female Eunuch* – on nyt menopaussien – *The Change*, ainoa Greerin suomennettu teos: *Muutos: nainen, vaihdevuodet ja vanheneminen* (Otava, 1993) – jälkeen tullut sananmukaisesti postmenopausinen vanha (60 v.) ja kiukkui-nen nainen. "Uusfeministit" – kuten *The New Feminism* -kirjan (Little, Brown & Company, 1998) kirjoittaja ja *Independentin* kirjallisuustoimittaja Natasha Walter – ovat lisänneet vielä piikkikkäästi: "Just speak for yourself."

"AUDITORIO oli täpötäynnä. Valonheittäjät syttyivät ja 2300

hengen yleisö taputti kun tähdet marssivat estradille. Toinen oli pitkä, arvokkaan akateeminen, elegantti, toinen hermostunut amerikkalainen, jonka olkapäille ulottuvat harmaat kiharat saivat hänet muistuttamaan Steely Danin bassokitaristia. He eivät olleet rokkittähtiä, vaikkakin kaupungin kuumimmat pääsyliput sillä viikolla olivat Westminster Central Halliin, jonne nämä kaksi tiedemiestä oli kutsuttu keskustelemaan aiheesta 'Is science killing the soul?.' – Näin tapahtumaa kuvasi *Independent on Sunday* helmikuussa (14.2.99) otsikolla "Ajatuksen seksikkyyks". Kyseessä olivat professorit Richard Dawkins Oxfordin yliopistosta ja Steven Pinker MIT:stä, Massachusetts Institute of Technologysta.

Tieteestä – joskaan ei ehkä vielä *Tiede & edistyksestä* – on tullut 'seksikästä'. Se vetää yleisöä kuin pop-konsertit. Ihmiset jonottavat ja maksavat Britanniassa jopa 5–10 puntaa nähdäkseen – ja kuullakseen? – tiedemiehiä, filosofeja ja kirjailijoita. Siitähän meillä on esimerkkejä jo Suomestakin: Tieteen päivät olivat kuulemma suuri yleisömenestys; Esa Saarinen on vetänyt täysiä saleja Hotelli Intercontinentalissa maksullisiin seminaareihinsa. Myös kirjakaupat ovat oivalta- neet tämän populaarisen tiedon kysynnän niin Lontoossa kuin Helsingissä. Radion ja television tiedeaiheiset keskusteluohjelmat ovat myös tulleet hyvin suosituiksi Britanniassa.

Populaaritieteen suosio on saanut melkein pä uskonnollisia piirteitä. *Independent on Sunday* kertoo, kuinka helmi-kuisena tiistai-iltana jono kiersi kaksi kertaa korttelin ympäri, kun professori Noam Chomskyn oli määrää esiintyä Oxfordin Sheldonian Theatressa Amnesty Internationalin hy-

väksi järjestetyssä tilaisuudessa. Eräs nainen oli pitänyt lastaan korkealla hartioillaan, kun Chomsky kulki ohi, ja sanonut lapselle puhuen kuin ihmeaparantajasta: "I want you to be able to say you saw that man." *Independent* listasi artikkelissaan lopuksi myös brittien kaikkein vetovoimaisimmat akateemikot seuraavasti otsikolla "Brain power: ten of the most seductive academics":

"Sir David Attenborough. British institution, tells funny stories about birds.

Professor Richard Dawkins. Passionate evolutionist, made his name with *The Selfish Gene*.

Dr Jonathan Miller. Satire, theatre, art, neuro-science, you name it, he knows it.

Dr Susan Greenfield. Synaptic pharmacologist, runs the Royal Institution, comes over well on TV.

Professor Steven Pinker. Long-haired expert on the mind, sounds like Woody Allen.

Dr David Starkey. Camp historian famous for winding people up on *The Moral Maze*.

Professor Roger Scruton. Sardonic philosopher, writer, broadcaster who likes to hunt.

Professor Germaine Greer. Feisty feminist following up *The Female Eunuch* in March.

Professor Lewis Wolpert. Expected to climb chart with new TV series and book on depression."

– Millainenkohan olisi vastaava lista Suomessa? Lukijat voivat lähettää ehdotuksensa lehtemme toimituksen osoitteeseen. Paras ehdotus palkitaan ja julkaistaan tällä palstalla.

CULTURAL STUDIES anglo-amerikkalaisena radikaalina populaarikulttuurin tutkimuksena ei miellytä kaikkia niitäkään, jotka eivät varsinaisessa kulttuurisodassa ole edes oikeasti vastapuolella. Tästä on esimerkkinä saksalaisessa *Merkur*-lehdessä (11/98) olleen arvion otsikko: "Gramsci in Disneyland. Zur amerikanischen Version von Kulturwissenschaften". Kilpailee taatusti vuoden parhaasta kulttuurioitsikosta!

MILLENNIUMIN läheisyyden koki jo helmikuun alussa lukijamme 70-luvun alun radiokaali. Hän sai listalta "viestsuomi" postia Tampereen (ent. työväen) yliopistosta. Hujasen Taiston viesti alkoi: "Asia on seuraava: Ulrike Meinhof, University of Bradford, UK, etsii suomalaista osapuolta tutkimushankkeisiinsa. Kyseessä on vertaileva tutkimus vuosituhaten vaihteen juhlinnan televisuaalisesta konstruktiosta." Lukijamme ajatteli ensin, että tämä on tampere-laishuumoria sokalilaisena *hoaxina*. Että Ulriken kanssa millenniumin juhlintaa tutki- maan! Sitten lukijamme luki koko oheisen tutkimussuunnitelman ja totesi, että sen on lähettänyt professori Ulrike H. Meinhof. Siis Ulrike H., ja lukijamme rauhoittui. Kun hän vielä huomasi että professori Meinhofin oppituoli oli Chair of Cultural Studies, hän tuli uudelleen levottomaksi, kunnes totesi rauhoittuneena, että sekin vielä...